

ЖИВОПИСНІ ПАННО ЗАЛИ ПЛЕНУМІВ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Роль і місце монументального мистецтва в оформленні архітектурних ансамблів загальнодержавного значення завжди викликало посилений інтерес науковців, ставало об'єктом їх спеціальних досліджень, оскільки дозволяло з погляду перспективи вивчати одну з найважливіших проблем художньої творчості, витоки якої сягають часів Київської Русі. Водночас вони прагнули визначити роль і місце митця в цій системі координат, де творчий процес відбувався на перетині архітектурних і монументально-декоративних форм минулого та сучасного, осмислити з позицій ідентифікації культури. У цьому контексті висвітлення історії монументально-декоративного оформлення архітектурних ансамблів загальнодержавного значення є актуальним, що надасть можливість мати більш повне уявлення про ці процеси у контексті розвитку українського образотворчого і конкретно монументального мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками монументальному мистецтву присвячені численна кількість публікацій, в яких автори торкаються як історичних аспектів цього виду творчості, так і окремих постатей, що відіграли важливу роль у формуванні національної школи монументалістики. Серед них варто відзначити випуск спеціального номера «Образотворчого мистецтва» (№ 4, 2013), присвяченого монументальному мистецтву, де містяться статті: Х. Береговської «Монументальне мистецтво Святослава Гординського»; С. Білоконя «Клуб творчої молоді й монументальне мистецтво»; І. Гаймус «Монументальний живопис радянського періоду в мистецькому діалозі Київ—Львів»; С. Бушака «Закоріненість у національну духовність»; О. Загаєцької «30 років боротьби Ірини Левитської за монументальне мистецтво»; В. Цюпка «Одеса 70–80-х рр. ХХ ст.: монументальне мистецтво»; І. Гаймус «Засади монументалізму Опанаса Заливахи»; С. Глазунової «Монументальне мистецтво Криму»; О. Сердюка «Віктор Гонтарів — постать харківської монументальної школи»; В. Погорелова «Монументалісти — минуле й сьогодення»; Г. Хорунжій «Образно-семіотичні пошуки у монументальній творчості Сергія Радкевича»; О. Голубця «Магія третього виміру і примари минулого». Дослідженню монументального живопису М. Стороженка присвячена стаття О. Солов'я «Осяяні світлом». Цього часу вийшов і альбом «Монументалісти Києва». Широта поглядів авторів на монументальне мистецтво України демонструє ті проблеми, які не підіймалися у сучасних працях учених або висвітлені спорадично, а саме проблеми тенденцій монументального живопису в оформленні інтер'єрів адміністративних споруд в історичній ретроспективі.

Ціль статті. Проаналізувати особливості монументально-декоративного оформлення зали пленумів Верховного суду України, розкрити значення історичної тематики монументального живопису як складової синтезу архітектурного ансамблю і його призначення. Такий підхід до сучасної монументалістики найбільше відповідає запитам суспільства, водночас репрезентує історію Української держави.

Викладення основного матеріалу дослідження. Аналіз історичного досвіду дає достатньо підстав для розуміння того, що роль митця була взаємозалежною і тісно пов'язаною з тим соціокультурним середовищем, від якого залежала оцінка художнього та естетичного рівня творів монументально-декоративного мистецтва на кожному етапі суспільного

Панно «Руська Правда Ярослава Мудрого», п., акрил, 2008–2009

Панно «Конституція Пилипа Орлика 1710 року», п., акрил, 2008–2009

розвитку. Це обумовлювало принципи оформлення внутрішнього простору архітектурної споруди громадського призначення, а відтак розташування в ній творів монументально-декоративного мистецтва в контексті причинно-наслідкових зв'язків розуміння і сприйняття їх цілості та композиційної єдності. Досліджуючи цю тему та аналізуючи твори митців, Л. Попова підкреслила, що «...тільки в пластичному поєднанні ритмів, форм, об'ємів масштабів архітектури можливий ідеальний синтез» [1, с. 30].

Введення елементів народної культури в ансамблі такого роду та традицій народного мистецтва в сучасному монументальному мистецтві стосовно художньо-архітектурної практики досконало вивчала Н. Велігоцька [2; 3]. Досить ґрунтовно розкрито питання про монументально-декоративне мистецтво будівель громадського призначення в контексті архітектурно-художнього ансамблю в міському середовищі Г. Складенко, яка підготувала й мистецтвознавчу дисертаційну роботу [4]. Вона подала повну джерельну базу, яка значною мірою охопила тогочасний період синтезу архітектури та монументально-декоративного мистецтва.

Дослідження явища створеного архітектурно-художнього середовища засобами декоративно-прикладного мистецтва, місця та ролі в ньому власне монументальних творів, їх ретроспективний, особливо сучасний аналіз неминуче формують думку про посилення їхнього значення. Оскільки в поступальному історичному русі українського суспільства до загальнолюдських цінностей роль духовності, творена справжніми мистецькими творами, неминуче зростатиме. Більше того, на нашу думку, вона зростатиме та ставатиме домінуючою при створенні сучасних визначних архітектурних об'єктів.

Як наслідок, принципова позиція, відповідно, і думка Ю. Корольова: «Монументально-декоративний живопис завжди повинен органічно поєднуватися з архітектурою. Інше діло, форма цієї взаємодії: вони змінювалися і будуть змінюватися тому, що кожна епоха вирішує по-своєму проблему взаємозв'язку в системі «людина-середовище-художник», виявляє домінуюче становище людини, робить простір людиноцентричним» [5, с. 8]. Розвиваючи цю думку, автор стверджував: «Митцям-монументалістам необхідно відійти від самоцінності творів мистецтва, якщо вони працюють в архітектурних об'єктах, прийти до синтезу з архітектурним простором, а від нього — до комплексного формування оточуючого середовища — ось шлях досягнення своїх професійних завдань, що пройшли художники-монументалісти» [5, с. 8–9].

Трохи історії. 2009 року завершилася чергова реконструкція Кловського палацу (1752–1756), збудованого у Києві (урочище Клов) в стилі українського бароко [6]. Реконструкція

Панно «IV Універсал Центральної Ради від 22 січня 1918 р.», п., акрил, 2008–2009

Панно «Конституція 1996 року», п., акрил, 2008–2009

тривала упродовж 2003–2009 рр., оскільки приміщення передали з комунальної власності у державну та передбачали розмістити в ньому Верховний суд України. На жаль, у ході реконструкції фасад палацу зазнав змін, було втрачено самотутній інтер'єр і характерне планування приміщень. Керувала реконструкцією Т. В. Філіпова [7]. Від 2009 р. тут розташований Верховний суд України.

Саме в ході реставрації автором статті у співавторстві з Ю. О. Левченко було створено живописні панно монументально-декоративного характеру тематичного спрямування «Етапи становлення української державності». Роботи виконано упродовж 2008–2009 рр. і розміщено в залі пленумів Верховного суду України. Розробляючи проект монументально-декоративного розпису пленарної зали, автори мали на меті надати приміщенню однієї з найвищих державних установ не лише оригінального, неповторного вигляду, але й підтвердити відвідувачам про тисячолітню історію України, тривалість героїчної тягlosti процесу її державотворення.

Виходячи з потреби синтетичного поєднання структури живописних композицій з архітектурною ситуацією простору зали, автори поставили собі завдання такого рівня. Відтак, розроблені проекти панно компонували в конкретний інтер'єр, підпорядковуючи живописні композиції архітектурному середовищу. Серія живописних панно складається з чотирьох композицій: «Руська Правда Ярослава Мудрого», «Конституція Пилипа Орлика 1710 року», «IV Універсал Центральної Ради від 22 січня 1918 р.», «Конституція 1996 року», об'єднаних єдністю загальної концепції та спільним стилем пластичного вирішення. За загальною концепцією, кожне панно — частина загального, водночас воно може існувати та сприйматися як окрема цілісність, оскільки передає найяскравіші та суспільно значимі етапи українського державотворення. Вони пов'язані із наступними періодами: Київської держави — Русі-України (X–XIII ст.); Козацької держави (XVII–XVIII ст.); Української Народної Республіки (1917–1920); сучасної держави (з 1990-х).

Увесь композиційний цикл пластично вирішено в стилі українського бароко, який ще від часів Козацької держави став самотутнім мистецьким стилем українського народу, свідченням його національно-культурної самотутності [8]. Крім того, багата декоративна вишуканість і урочисто святкова піднесеність згаданого вище композиційного циклу практично повністю підходили для зв'язку живописних композицій історичного характеру з архітектурним середовищем зали для пленарних засідань.

У центрі композиції «Руська Правда Ярослава Мудрого» зображено постать Великого князя Київського Ярослава Мудрого, з його іменем пов'язаний найбільший розквіт Київської держави — Русі-України [9]. В руках він тримає «Руську Правду» — збірник державних законів, укладений на основі українського звичаєвого права. Правове поле «Руської Правди» розширювалося після смерті князя його наступниками. Свого часу його використали для розроблення наступного базового зведення законів, додавши норми литовського та білоруського звичаєвого права — Литовського статуту в редакціях 1529, 1566 та 1588 рр. [10]. Ним користувалися в українських, білоруських і литовських землях за часів Русько-Литовської держави та Гетьманської України. Литовські статuti — визначна пам'ятка правової та політичної думки, написана практично чистою староукраїнською (без церковнослов'янських елементів) мовою, вирізняється прозорою побудовою речень і словником спеціальних термінів (госларієм).

Фігуру князя зображено на тлі пейзажу з архітектурними елементами часів Київської держави — Русі-України. В рамі, праворуч і ліворуч — постаті: жіноча втілює мирний характер українського народу, який обробляє землю та вирощує хліб; праворуч чоловіча — воїна, який захищає Батьківщину. Внизу зображені постаті двох літописців, які сидять, пропорційно зменшені для розуміння масштабності та надання значимості центральним фігурам. У центрі нижньої композиції розміщено собор Святої Софії — головний храм Київської держави, в якому висвячували на князювання, в його структурі знаходилися перша в Києві школа, бібліотека та потужний центр літописання.

Центральну частину композиції «Конституція Пилипа Орлика 1710 року» займає постать Пилипа Орлика — гетьмана України [11], активного борця за незалежність України, активного сподвижника та продовжувача справи Івана Мазепи [12]. Пилип Орлик — видатний державний діяч, глибоко освічена людина, автор першої європейської Конституції [13]. Гетьмана зображено на тлі пейзажу з текстом згаданого документа в лівій та атрибуту гетьманської влади — булавою — у правій руці. За його спиною — панорама Бендер, де і було створено Конституцію козацької держави. На її сторінки згори падає промінь світла, символізуючи богонатхненну значимість цієї видатної історичної та політичної події. Праворуч та ліворуч від постаті П. Орлика, в барокових овальних картушах зображено портрети-погруддя чотирьох інших визначних гетьманів України: Богдана Хмельницького [14], Павла Полуботка [15], Івана Мазепи [16] та Петра Конашевича-Сагайдачного [17]. У нижній частині панно розміщено козацьку зброю — перехрещені рушниця та шаблю (символи військової слави), що їх традиційно зображали на портретах визначних діячів Козацької держави.

У центральній частині панно «IV Універсал Центральної Ради від 22 січня 1918 р.» намальовано видатного українського вченого-історика та громадського діяча, першого Президента УНР Михайла Грушевського на тлі панорами київського пейзажу. Він тримає у руках «I універсал Центральної Ради», яким проголошено повну державну незалежність України. Увінчує центральну композицію герб Української Народної Республіки (УНР), який на білому полотні утримують ангели. По обидва боки від М. Грушевського постаті: чоловіка-воїна, захисника українського народу часів визвольних змагань, і жінки-трудівниці. Зображення трактоване у стилі малюнків видатного українського митця Георгія Нарбута, автора Державного герба УНР, перших українських поштових марок і паперових грошових знаків [18]. У нижній частині композиції зображено будівлю, в якій відбулося історичне засідання Центральної Ради. Праворуч і ліворуч від неї — фігури дівчини з калиною в українському вбранні та робітника (за мотивами творів Г. І. Нарбута).

Епохальну історичну подію — прийняття Конституції незалежної України — відображено у панно «Конституція 1996 року». У його верхній частині розміщено сучасний Малий Герб України, в центрі на тлі урочисто піднесеного неба та над будівлею Верховної Ради, в якій засідає найвищий орган законодавчої влади України, зображено у розгорнутому вигляді Конституцію. Праворуч і ліворуч в круглих рамах портрети визначних українських

мислителів і поетів, національних геніїв, світочів духу, які пророкували та наближали незалежність України — Григорій Сковорода [19], Тарас Шевченко [20], Іван Франко [21], Леся Українка [22]. Їх ряд завершено сувоєю — текстами вікопомних історичних документів: декларації про державний суверенітет (праворуч), Акта проголошення незалежності України. Між ними у нижній частині композиції зображені мальовничі схили Дніпра й унікальний архітектурний ансамбль Києво-Печерської Лаври, які були візитівкою Києва — споконвічної політичної та духовної столиці українського народу [23]. Дніпро виступає для українців уособленням священної річки, оспіваної безліч разів у народних думах, піснях і літературних творах. Лавра — духовна святиня, потужний центр літописання, друкарства, малярства та просвітництва. Тут знаходиться найбільший у Східній Європі некрополь християнських святих, зберігаються нетлінні рештки наших перших видатних лікарів, письменників, воїнів і митців. У бароковій літературі Київ за часів Козацької держави називали слов'янським Єрусалимом [24], а Дніпро порівнювали з річкою Йорданом [25], власне місцями, відміченими особливою духовністю. Саме звідси, з Києва, світло Христового вчення, «єдиномислія і братолюбія» (за Т. Шевченком) розповсюдилося всією Україною, потім далі в Білорусію, Московську державу, Урал, Сибір і на Далекий Схід.

За задумом авторів, ця композиція символізує живу та монолітну єдність численних поколінь українців, згуртованих любов'ю до рідної землі та нетлінних духовних цінностей народу України, символами яких виступають історичні ландшафти та шедеври національної архітектури.

У цілому оглядаючи залу та аналізуючи побачене, слід зауважити, що живописні панно «Етапи становлення української державності» органічно вписано в архітектурну ситуацію приміщення, своїм вишуканим колоритом і багатотою бароковою розробкою, що сприяло створенню належної атмосфери та синтетично поєднання з інтер'єром. Власне, цим досягнуто основне завдання, поставлене перед художником-монументалістом в оформленні внутрішнього простору адміністративної споруди.

З приводу цього І. Литовченко висловив думку: «Практика монументалізму засвідчує необхідність поєднання, взаємозв'язку та взаємодії монументальної пластики з архітектурою. Філософський аспект цієї справи особливо важливий. Всім відомо, яку суттєву роль у житті відіграє все, що нас оточує» [26, с. 8]. І далі продовжив: «... використання фактів взаємовпливу архітектури і монументально-декоративного мистецтва уможливило перехід від випадковостей до планомірних і регульованих закономірностей створення якісно нової архітектури» [26, с. 8]. А обіцянка керівництва Верховного суду України проводити недільні екскурсії у його приміщенні дозволить не тільки споглядати прекрасний зразок синтезу декоративно-прикладного мистецтва з архітектурним середовищем, але й вести тематичні екскурсії для вивчення студентами мистецьких вищих навчальних закладів методів і способів для вирішення історичної теми засобами синтезу декоративно-прикладного мистецтва з площинами архітектурного простору.

Висновок. Отже, сучасне монументальне мистецтво відіграє важливу роль в організації архітектурно-художнього середовища адміністративних споруд в Україні. Відповідаючи запитам часу, художники-монументалісти увіковічують в живописних панно історію української державності, зображуючи непроминальні образи героїв минулих віків і нашого часу, пам'ятки архітектури, характерні українські краєвиди. Комплексне проектування монументального живопису за участю художників і архітекторів сьогодні уможливило створення високохудожніх творів монументального мистецтва, чому є свідчення художнього оформлення зали пленарних засідань Верховного суду України в Києві чотирма тематичними композиціями, виконаними у стилістиці бароко. Вони не лише прикрасили інтер'єр, а й надали йому неповторної національної своєрідності. Важливим у цьому є процес підготовки та проведення циклу робіт, спрямованих на увіковічення історії конституційного процесу в Україні, а також вплив і значення художніх панно для національно-патріотичного та естетичного виховання.

Література

1. *Попова Л. С.* Художники-монументалисты Украины [Текст] / Л. С. Попова // Советское монументальное искусство '73. — М. : Сов. художник, 1975. — С. 28–40.
2. *Велигоцька Н. І.* Монументально-декоративне мистецтво в епоху НТР [Текст] / Н. І. Велигоцька // Образотворче мистецтво. — 1981. — № 3. — С. 12–14.
3. *Велигоцька Н. І.* Традиції народного мистецтва в сучасному монументально-декоративному мистецтві України (на прикладах архітектурно-художественної практики 1960–1975 років) [Текст] : автореф. дис. канд. мистецтвознавства / Н. І. Велигоцька. — М., 1977. — 24 с.
4. *Склярєнко Г. Я.* Монументально-декоративне мистецтво в суспільних будівлях України 1970-х років: к проблеме архітектурно-художественного ансамблю в міській середі [Текст]: дис. ... канд. мистецтвознавства / Г. Я. Склярєнко. — К., 1984. — 211 с.
5. *Королев Ю. П.* От создания росписи до формирования среды [Текст] / Ю. П. Королев // Советское монументальное искусство '73. — М. : Сов. художник, 1975.
6. *Устич Л.* Кловський палац [Текст] / Л. Устич, А. Шамраєва. — Звід пам'яток історії та культури України : Київ : енциклопедичне видання. Кн. 1. — Ч. 1.: А-К // Редкол. тому: відп. ред. П. Тронько та ін.; упоряд.: В. Горбик, М. Кіпорєнко, Л. Федорова. — К. : Голов. ред. Зводу пам'яток історії та культури при вид-ві «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1999. — С. 470.
7. Кловський палац [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Кловський_палац.
8. *Кияниця М.* Українське бароко як явище світової культури: нотатки з конференції [Текст] / М. Кияниця // Образотворче мистецтво. — 1990. — № 4. — С. 30–31.
9. *Карпов А. Ю.* Ярослав Мудрий [Текст] / А. Ю. Карпов. — М. : Мол. гвардія, 2010. — 3-є изд. — 592 с.
10. Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. (4 кн.) [Текст] / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. — О., 2002–2004.
11. *Чухліб Т.* Пилип Орлик [Текст] / Тарас Чухліб. — К.: [б.в.], 2008. — 64 с.
12. *Оглоблин О.* Гетьман Іван Мазепа та його доба [Текст] / Олександр Оглоблин. — Нью-Йорк, 1960. — 461 с.
13. *Оглоблин О.* Бендерська конституція 1710 року [Текст] / Олександр Оглоблин // Вісник ООЧСУ. — Ч. 5 (139). — 1960. — С. 4–11.
14. *Костомаров М. І.* Богдан Хмельницький: Історична монографія [Текст] / М. І. Костомаров. — Дніпропетровськ : Січ, 2004. — 843 с.
15. *Верстюк В. Ф., Горобець В. М., Толочко О. П.* Україна і Росія в історичній ретроспективі [Текст] : нариси : в 3 т. — Т. 1, ч. 4 : Українська автономія та російський централізм епохи становлення і розбудови імперії / Ін-т історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2004. — 501 с.
16. *Оглоблин О.* Гетьман Іван Мазепа та його доба [Текст] / О. Оглоблин; редактор Любомир Винар; упоряд. І. Гирич, А. Атаманенко. — 2-е допов. вид. — Нью-Йорк ; К. ; Львів ; Париж ; Торонто, 2001. — 464 с.
17. *Яворницький Д. І.* Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний [Текст] / Д. І. Яворницький. — Дніпропетровськ : Січ, 1991. — 70 с.
18. *Ковпаненко Н.* Нарбут Георгій Іванович [Текст] / Н. Ковпаненко // Видатні діячі науки і культури Києва в історико-краєзнавчому русі України : біографічний довідник : у 2 ч. — К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. — Ч. 2. — С. 76–83.
19. *Лоциц Ю.* Сковорода [Текст] / Ю. М. Лоциц. — М. : Мол. гвардія, 1972. — 224 с.
20. *Огієнко І.* Тарас Шевченко [Текст] / І. Огієнко; упоряд. М. С. Тимошик. — К. : Наша наука і наша культура, 2002. — 440 с.

21. Горак Р. Твого ім'я не вимовляю ніколи [Текст] : Повість-есе про Івана Франка / Роман Горак. — К. : Вид. центр «Академія», 2008. — 224 с.
22. Дзюба І. Та, що пильнувала ватри (До 50-ї річниці з дня смерті Лесі Українки) [Текст] / І. М. Дзюба // Леся Українка. Бояриня. — Торонто, 1971. — С. 110–128.
23. Кілессо С. К. Києво-Печерська Лавра [Текст] / С. К. Кілессо. — К. : Техніка, 2003. — 200 с.
24. Єрусалим [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Єрусалим>.
25. Йордан [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Йордан>.
26. Литовченко І. С. Бойчук і сучасність [Текст] / І. С. Литовченко // Образотворче мистецтво. — 1994. — № 2. — С. 6–8.

Литовченко Н. І. Живописні панно зали пленумів Верховного суду України

Анотація. У статті розкрито роль сучасного українського монументального мистецтва в організації архітектурно-художнього середовища адміністративних споруд. Вказано, що за участю художників і архітекторів сьогодні здійснюється комплексне проектування інтер'єрів. Відповідно до типу споруд монументалісти розробляють тематику художнього оформлення внутрішнього простору. Це сприяє створенню високохудожніх творів монументального мистецтва. У період незалежності України митці здебільшого відображували у живописних панно історію державності, створювали композиції, фіксуючи в них визначні події та постаті. Це показано у художньому оформленні зали пленарних засідань Верховного суду України в Києві. Розкрито процес підготовки та проведення циклу робіт, спрямованих на увіковічнення історії конституційного процесу в Україні, вплив і значення художніх панно для національного-патріотичного та естетичного виховання.

Ключові слова: Верховний суд, зала пленарних засідань, художники, оформлення, панно, історія.

Литовченко Н. И. Живописные панно зала пленумов Верховного суда Украины

Аннотация. В статье раскрыта роль современного украинского монументального искусства в организации архитектурно-художественной среды административных зданий. Указано, что при участии художников и архитекторов сегодня осуществляется комплексное проектирование интерьеров. В соответствии с типом сооружений монументалисты разрабатывают тематику художественного оформления внутреннего пространства. Это способствует созданию высокохудожественных произведений монументального искусства. В период независимости Украины художники в основном отражали в живописных панно историю государственности, создавали композиции, фиксируя в них выдающиеся события и фигуры. Это показано в художественном оформлении зала пленарных заседаний Верховного суда Украины в Киеве. Раскрыт процесс подготовки и проведения цикла работ, направленных на увековечение истории конституционного процесса в Украине, влияние и значение художественных панно для национально-патриотического и эстетического воспитания.

Ключевые слова: Верховный суд, зал пленарных заседаний, художники, оформление, панно, история.

Litovchenko N. I. Painted panels of the hall plenary sessions of the Supreme Court of Ukraine

Summary. The article deals with the role of the modern Ukrainian monumental art in the organization of architectural and artistic environment of office buildings. It stated that the participation of artists and architects today carried out a comprehensive interior design. In accordance with the type of facilities monumentalists developing theme decoration of interior space. It helps to create highly artistic works of monumental art. In the period of independence of Ukraine artists mainly reflected in the painted panels history of statehood, created the composition by fixing them prominent events and figures. This is shown in the

decoration of the plenary hall of the Supreme Court of Ukraine in Kiev. Discloses the preparation and carrying out of the cycle of activities aimed at perpetuating the history of the constitutional process in Ukraine, the impact and significance of art panels for the national patriotic and aesthetic education.

Keywords: Supreme Court of Ukraine, plenary hall, artists, design, art panels, history.